

ВІДГУК

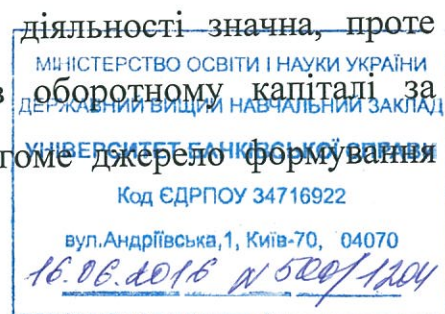
офіційного опонента на дисертаційну роботу

Ісаян Анни Мосесівни

«Банківське кредитування підприємств АПК в умовах невизначеності»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

*Актуальність дисертаційного дослідження та його зв'язок з науковими
програмами, планами і темами*

Кредит та кредитні відносини є невід'ємною складовою економічної системи України, а сфера кредитування тісно пов'язана з потребами розвитку національного виробництва. Обслуговуючи інтереси господарських суб'єктів, кредит опосередковує зв'язки між державою, банками, товаровиробниками та населенням. Нині кредитні відносини мають сприяти подоланню економічної кризи в Україні та забезпечувати прогресивний розвиток товарного виробництва. Важливе місце в економіці України займає аграрний сектор і від його розвитку залежить нормальне функціонування всього господарства й життя країни. Враховуючи зацікавленість багатьох країн світу та Європейського Союзу, зокрема в активній участі вітчизняних постачальників продукції сільського господарства в світовому продовольчому ринку, аграрний сектор повинен стати найпотужнішим локомотивом розвитку національної економіки, що є можливим за наявності фінансових можливостей у товаровиробників сільськогосподарської продукції. Дослідження фінансового забезпечення підприємств АПК свідчить про те, що вони в основному працюють за рахунок власних ресурсів, частка яких у виробничій діяльності значна, проте недостатня для самофінансування. Значна потреба в оборотному капіталі за недостатності власних коштів перетворює кредит у вагомое джерело формування

фінансових ресурсів. В умовах побудови ринкової моделі економіки кредитні відносини аграрних підприємств з банківською системою залишаються ключовими. Проте банківське кредитування все ще не відіграє належної ролі у фінансуванні аграрного виробництва, про що свідчать недостатні обсяги кредитних вкладень банків в сільське господарство. Розвиток кредитних відносин аграрних підприємств з комерційними банками великою мірою залежить від підвищення їх кредитоспроможності та ліквідності забезпечення кредитів. Кредитування підприємств АПК банками у нинішніх умовах ускладнилось або й зовсім стало неможливе з причини їхньої недостатньої дохідності, невисокої віддачі на вкладений капітал і низької ліквідності майна. Існуюча система кредитування орієнтована на дохідність у галузях із відносно високою оборотністю капіталу, пропонувані відсоткові ставки та умови не дають змоги підприємствам АПК бути повноправними учасниками ринку кредитних ресурсів. Разом із тим, у ринкових умовах підприємства агропромислового комплексу ефективно не функціонуватимуть без залучення кредитних коштів. Труднощі з реалізацією продукції і зниження обсягів державної бюджетної підтримки загострили потребу у банківському кредитуванні аграрних підприємств. У зв'язку з цим актуальною є проблема осмислення явищ у сфері кредитування підприємств, розуміння їх змісту, природи і сутності.

З огляду на вищезазначене, можна констатувати незаперечну актуальність теми дисертаційної роботи Ісаян Анни Мосесівни на тему: «Банківське кредитування підприємств АПК в умовах невизначеності», яка спрямована на розроблення теоретико-методологічних засад, методичних підходів, а також практичних рекомендацій щодо банківського кредитування підприємств АПК в умовах невизначеності.

Актуальність обраної теми дисертації підтверджується також її зв'язком з науково-дослідною програмою Харківського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Університет банківської справи». Особисто автором в межах теми «Міжбанківський ринок інвестиційних проектів: проблеми створення і функціонування» (номер державної реєстрації 0111U010200) оцінено тенденції

банківського кредитування підприємств АПК, обґрунтовано систему критеріїв оцінки їх інвестиційних проектів при прийнятті рішення про кредитування.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність та новизна

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи, опублікованими її автором науковими працями і авторефератом дає можливість відзначити, що наукові результати, висновки і рекомендації характеризуються високим ступенем обґрунтованості й достовірності, є достатньо аргументованими. Наукові положення, що знайшли відображення в дисертації, досліджені повно, про що свідчить структурна побудова та зміст роботи, широкий перелік узагальнених, систематизованих та кваліфіковано опрацьованих автором фундаментальних робіт вітчизняних і закордонних учених та фахівців стосовно досліджуваної проблеми; використанням масиву статистичних даних. Дисертантом використані загальнонаукові та спеціальні методи наукових досліджень: логічного узагальнення, порівняння, аналізу та синтезу, наукової абстракції; системно-структурного, факторного, статистичного аналізу; графічного зображення даних, методи економіко-математичного моделювання.

Крім того, обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується публікацією основних результатів дослідження у фахових виданнях, оприлюдненням їх на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях з широкою географією проведення.

Структура роботи відзначається логічністю побудови і послідовністю викладення матеріалу. Наукове дослідження містить обґрунтовані визначення понять за досліджуваною тематикою, які логічно пов'язані між собою. Здобувач вміє логічно викладати та аналізувати нормативно-правові документи, теоретичні матеріали і фінансові звіти, формулювати ґрунтовні висновки та застосовувати різні методи наукового пізнання, вести змістовну і коректну наукову полеміку.

Отже, наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, є достовірними, теоретично обґрунтованими і підтвердженими їх практичним застосуванням.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження

Ознайомлення із змістом дисертаційної роботи, опублікованих наукових праць та авторефератом дисертації дозволяє стверджувати, що основні наукові положення, висновки і пропозиції, які сформульовані дисертантом, характеризуються науковою новизною і відображають особистий внесок здобувача у розвиток фундаментальних положень банківської справи, що полягає у авторському розв'язанні актуальної наукової проблеми – розроблення теоретико-методологічних засад, методичних підходів та методичних рекомендацій щодо банківського кредитування підприємств АПК в умовах невизначеності.

Загалом, дисертація відзначається глибиною аналізу фактів і процесів, містить теоретичне осмислення явищ, математичні розрахунки та перевірку їх точності, що дає підстави судити про достатню обґрунтованість винесених на захист положень.

Зокрема, у першому розділі автор розглядає сутність, форми та особливості банківського кредитування підприємств АПК. Проводиться детальне морфологічне дослідження поняття «банківське кредитування підприємств АПК» (с. 11-18), означено основні фактори, що визначають сучасний стан підприємств АПК (с. 19-23). Дисертанткою детально досліджено і, в результаті, доповнено класифікацію банківських кредитів підприємствам АПК (с. 24-26). У розділі ґрунтовно розглянуто принципи кредитування, обґрунтовано необхідність при банківському кредитуванні підприємств АПК дотримуватися додаткового принципу – диференційованості (с. 27-32), також детально викладено поетапний процес банківського кредитування підприємств АПК (с. 32-35). Заслуговує на увагу вдосконалена автором класифікація ризиків при кредитуванні підприємств АПК (с. 37-39). Цікавим є підхід автора до невизначеності та її впливі на процес банківського кредитування підприємств АПК (с. 43-54).

Другий розділ роботи присвячено дослідженню банківського кредитування підприємств АПК в умовах невизначеності. Автор приділила значну увагу аналізу показників банківського кредитування підприємств АПК (с. 66–73). В роботі важливе значення надається державній підтримці банківського кредитування підприємств АПК через механізм компенсації відсоткової ставки за кредитами: систематизовано та представлено хронологію внесення змін до механізму пільгового кредитування підприємств АПК (с. 82-85), на основі регресійного аналізу доведено, що механізм здешевлення кредитів підприємствам АПК через компенсацію відсоткової ставки сприяє зростанню обсягів кредитів, наданих підприємствам АПК (с. 90-93), виявлено основні проблеми програми компенсації відсоткової ставки за кредитами підприємствам АПК (с. 95-97). Вартує уваги обґрунтування необхідності врахування взаємозв'язку продовольчого та фінансового ринків у визначенні обсягів і структури банківського кредитування підприємств АПК (с. 98-105).

У третьому розділі дисертації розроблено методичні підходи і практичні рекомендації щодо вдосконалення кредитування підприємств АПК. Заслугове на увагу підхід автора до вдосконалення механізму компенсації відсоткової ставки з державного бюджету при кредитуванні підприємств АПК в частині ефективного розподілу бюджетних коштів між різними за розміром і прибутковістю агропідприємствами з огляду на розробку нових критеріїв їх оцінки (с. 122-126). У роботі достатньою мірою обґрунтовано науковий підхід до організації кредитування підприємств АПК з використанням аграрних розписок (с. 138–144). Ефективним є розроблений дисертанткою науково-методичний підхід до розрахунку прогнозних показників діяльності підприємства АПК, що базується на взаємодії трьох складових: ученні про суб'єктивні ймовірності, теорії нечітких множин та інтервальних обчисленнях (с. 152-160).

Сукупність отриманих наукових результатів дисертаційного дослідження Ісаян А. М. є авторською розробкою щодо розв'язання актуальних завдань. Ці позитивні властивості роботи відображені у положеннях наукової новизни дослідження, найбільш вагомими серед яких можна вважати наступні:

- поглиблено економічний зміст поняття «банківське кредитування підприємств АПК в умовах невизначеності» шляхом виділення додаткового принципу банківського кредитування підприємств АПК – диференційованість та зосередженню значної уваги на невизначеності її функціонування підприємств АПК; (с. 11-18, с. 45-47);
- розширено класифікацію банківських кредитів підприємствам АПК (с. 24-26);
- доповнено класифікацію кредитних ризиків при банківському кредитуванні саме агропромислового комплексу (с. 37-39);
- удосконалено класифікацію невизначеності при банківському кредитуванні підприємств АПК через виокремлення нової класифікаційної ознаки – «залежність від якості та кількості інформації» (с. 47-53);
- поглиблено науково-методичний підхід до розрахунку прогнозних показників діяльності позичальника (підприємства АПК) у результаті використання комплексної методики прогнозування (с. 152-160);
- удосконалено механізм компенсації відсоткової ставки з державного бюджету при кредитуванні підприємств АПК в частині ефективного розподілу бюджетних коштів між різними агропідприємствами шляхом розробки нових критеріїв їх оцінки (с. 122-126);
- обґрунтовано науковий підхід до організації кредитування підприємств АПК з використанням аграрних розписок (використання як основної застави майбутнього врожаю, а також відведення державі особливого статусу гаранта за аграрними розписками в таких кредитних угодах) (с. 138-141).

Практичне значення результатів дослідження

Дисертаційна робота Ісаян А. М. характеризується прикладним значенням, що є певним внеском дисертанта у проблематику розвитку банківського кредитування підприємств АПК в умовах невизначеності.

Результативність та значущість розроблених теоретичних та науково-прикладних рекомендацій підтверджується їх використанням у діяльності таких установ: АТ «ТАСКОМБАНК» – науково-методичний підхід до розрахунку прогнозних показників діяльності підприємства АПК шляхом використання комплексної методики прогнозування, що базується на взаємодії трьох складових: ученні про суб'єктивні ймовірності, теорії нечітких множин та інтервальних обчисленнях (довідка № 05/8 – 425 від 09.12.2015 р.); ТОВ АФ «Борщівське» – науковий підхід до організації кредитування підприємств АПК з використанням аграрних розписок, з огляду на використання як основної застави майбутнього врожаю, а також відведення державі особливого статусу гаранта за аграрними розписками в таких кредитних угодах (довідка № довідка № 187 від 15.07.2015 р.); у Харківському навчально-науковому інституті ДВНЗ «Університет банківської справи» при підготовці та викладанні навчальних дисциплін: «Фінансова стабільність банку» та «Інвестиційне кредитування» (акт від 06.11.2015 р.).

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових фахових виданнях і авторефераті

Основні результати дисертаційного дослідження висвітлені у 17 наукових публікаціях, з них: 6 статей – у фахових наукових виданнях обсягом 3,22 друк. арк. (2 з яких у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз); 11 праць – в інших виданнях обсягом 1,23 друк. арк. Загальний обсяг опублікованого матеріалу складає 5,16 друк. арк. В опублікованих працях відображені положення всіх розділів дисертації. Результати дослідження пройшли необхідну апробацію у вигляді доповідей та виступів на науково-практичних конференціях.

Автореферат дисертації за змістом та оформленням відповідає встановленим вимогам. Зміст автореферату повністю відображає основні положення, висновки та рекомендації, викладені в дисертаційній роботі. Автореферат не містить положень, які не представлено в дисертаційній роботі.

Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи

Поряд з позитивною оцінкою роботи, за окремими наведеними у дисертації положеннями, слід зробити зауваження, які в більшості випадків мають рекомендаційний характер та слугують підставою для їх обговорення в дискусійному порядку.

1. У вступі на с. 5 дисертантка ставить перед собою завдання «оцінити вплив грошово-кредитної і фінансової політики держави в аграрному секторі економіки на банківське кредитування підприємств АПК», проте в роботі (п. 2.2) детально висвітлено лише механізм компенсації відсоткової ставки за кредитами підприємствам АПК. Вважаємо, що доцільно було б представити й інші напрями державного впливу на банківське кредитування підприємств АПК.

2. Інформація представлена автором на рис. 1.7. (с. 45), на нашу думку, не має наукового навантаження в межах проблематики даного дисертаційного дослідження.

3. Вивчивши підхід до організації кредитування підприємств АПК з використанням аграрних розписок (с. 138-140), що запропонований автором чітко не зрозуміло чим саме відрізняється аграрна розписка, наприклад, від векселя. Що саме стримує впровадження та розвиток кредитування підприємств АПК з використанням аграрних розписок?

4. На нашу думку, потребує більш детального обґрунтування підхід автора до розрахунку прогнозних показників діяльності підприємства АПК шляхом використання комплексної методики прогнозування, а саме пояснення сутності складових даного підходу: учення про суб'єктивні ймовірності, теорія нечітких множин та інтервальні обчислення.

5. Недостатньо уваги приділено питанню адаптації та можливості використання прогресивного світового досвіду банківського кредитування товаровиробників сільськогосподарської продукції.

6. В роботі автор деякі дослідження проводить на прикладі лише сільськогосподарських підприємств, тому виникає питання чи не ототожнюються поняття «підприємство АПК» і «сільськогосподарське підприємство».

Проте, вказані вище дискусійні положення і зауваження не зменшують вагомості результатів дослідження та загальної теоретичної і прикладної значущості дисертаційної роботи.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота Ісаян Анни Мосесівни на тему: «Банківське кредитування підприємств АПК в умовах невизначеності» є самостійною і завершеною науковою працею, містить науково обґрунтовані результати, висновки та пропозиції, які в сукупності вирішують важливе завдання – поглиблення теоретико-методологічних засад і формування науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення банківського кредитування підприємств АПК в умовах невизначеності.

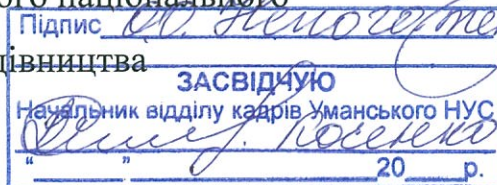
Отже, за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю і достовірністю, науковою і практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертантом наукових працях, а також змістом і оформленням дисертація відповідає вимогам, що викладені у п. п. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 656 від 19.08.2015 та № 1159 від 30.12.2015, які встановлені до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук, а її автор – Ісаян Анна Мосесівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор

ректор Уманського національного

університету садівництва

О. О. Непочатенко